

УДК 378.014.6:61]:061.1ЄС

Володимир Мокляк

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0001-9922-7667

Василь Фазан

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ORCID ID 0000-0002-9823-3704

DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/144-152

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

У статті на основі аналізу джерельної бази схарактеризовано контекст реформування національної вищої освіти, зокрема медичної та впровадження її формування відповідно до стратегії Європейського простору вищої освіти відповідних вимог якості. Обґрунтовано сутність поняття «якість» як різнопланової категорії. Розглядаються проблеми, особливості напрями розвитку вищої медичної освіти в контексті європейської та світової парадигми вищої освіти. Висвітлюються значення чинників, що впливають на реформування і якість вищої освіти при підготовці майбутнього лікаря та приведення її у відповідність до вимог світового і Європейського простору вищої освіти. Показано, що розвиток системи вищої освіти й зокрема медичної, як підготовки сучасного фахівця, потрібно розглядати в контексті розвитку системи суспільства, в якому опиняється випускник, та системи вищої освіти, особливостей системи тієї або іншої країни, а також специфіки самої системи.

Ключові слова: вища освіта, вища медична освіта, якість освіти, майбутні лікарі, європейський освітній простір.

Постановка проблеми. Здобуття Україною незалежності вимагало принципових змін вищої освіти в державі. Ці зміни стосувалися системи освіти, освітнього процесу, а головне орієнтирів і критеріїв, на які повинна орієнтуватися перебудова вищої освіти. Значні зміни й реорганізація є настільки значущими, що можна констатувати початок нового етапу розвитку вищої освіти в Україні. Тому цей період заслуговує особливої уваги. На конференції ЮНЕСКО (м. Париж, 1998 р.) була прийнята «Всесвітня декларація про вищу освіту для ХХІ ст.», розглядалися поняття якості вищої освіти, що можна імплементувати й на вищу медичну освіту. Було висунуто пропозиції, що якість вищої освіти є полігранною концепцією й повинна охоплювати всі функції та види діяльності, до яких належать навчальні та академічні програми, наукові дослідження та стипендії, забезпечення відповідними кадрами, матеріально-технічна база та устаткування, робота на благо суспільства та академічне середовище.

Європейський курс, який узяла Україна, та необхідність реформування вищої освіти мають передбачати вивчення та

комплексний аналіз різних сфер освітнього процесу, зокрема і якості. З огляду на вищенаведене для освітньої галузі України важливого значення набуває ознайомлення з системою моніторингу якості освіти.

Невід'ємною складовою покращення освітнього процесу в закладах вищої освіти України та наближення його до Європейського освітнього простору є зміни, які дозволять підвищити конкурентоспроможність сучасної вищої освіти й вивести її на якісно новий рівень.

Мета статті – проаналізувати підходи і практики впровадження забезпечення якості вищої медичної освіти при реалізації європейської концепції забезпечення якості.

Методи дослідження – дослідження нормативних документів, порівняльно-історичний метод, прогностичний метод, формулювання висновків на основі зібраної інформації.

Виклад основного матеріалу. Можемо констатувати, що «якість» – це філософська категорія, що висловлює невід'ємну від буття об'єкта його істотну визначеність, завдяки якій є саме цим, а не іншим об'єктом (Кремень, 2000). Як відомо, поняття «якість» вперше включив Аристотель, згодом схарактеризував його як наявність або відсутність вроджених, вихідних здібностей і характеристик, властивостей. Також якість освіти можна розглядати по-різному: керівник оцінює робітника, викладач – студента, заклад освіти – науково-педагогічний склад та його потенціал; спеціалізована вчена рада чи разова спеціалізована рада – науковий ступінь здобувачів. Тому є підстави вважати, що цей показник є відносною величиною.

Відповідно до цього якість освіти об'єднує поряд з рейтинговими показниками успішності студентів, професійною підготовкою професорсько-викладацького складу закладу вищої освіти, ще й загальний розвиток особистості з органічним поєднанням мультикультурності в освіті та загальнолюдської культури, самоствердження та самореалізації молоді людини, відкритість системи освіти та її безперервне зростання, прагнення глобалізації та інтеграції в світову галузь освіти, широке запровадження новітніх технологій та наукових досягнень у процесі навчання (Архипова, 2008).

Переконаливим є погляд знаних авторитетів у цій галузі, що якість освіти – це педагогічна категорія, що відображає ступінь досягнення визначеної в освіті мети завданням (Кучерявий, 2019; Дорохова, 2021). Якість освіти можна тлумачити як сукупність властивостей освіти, що

визначають її здатність задовольняти відповідні потреби особистості, суспільства, держави відповідно до призначення освіти.

Є очевидним, що проблема якості освіти загалом і вищої зокрема зумовлені потребами ринку праці та проблемами самої освіти. Значна частина освітян стверджують, що якість освіти – це узагальнений показник розвитку суспільства в певному часовому вимірі (Сбруєва, 2019). Можна вважати, освіта є якісною тільки тоді, коли охоплюватиме практично всю молодь, що є на ринку праці.

Важливо наголосити, що у «Всесвітній декларації про вищу освіту для XXI століття» зазначається, що «якість у вищій освіті є багатомірною концепцією, яка повинна охоплювати всі його функції та види діяльності: навчальні та академічні програми; наукові дослідження та стипендії; укомплектування кадрами; матеріально-технічну базу та устаткування; роботу на благо суспільства та академічне середовище» (*World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education*).

При подальшому розгляді розвитку вітчизняної вищої освіти зазначається, що, «якість освіти – це найбільш значуща й цінна вимога Болонського процесу, що виступає по відношенню до нашої системи освіти тим зовнішнім, а значить, об'єктивним фактором, що не дозволить у стихійному гіпертрофованому розростанні ринку освітніх послуг на вітчизняних теренах допустити профанації вищої освіти як такої...» (Рябченко, 2015).

За нашими переконаннями, провідними факторами, що забезпечують якість освіти, є висока професійна підготовка педагогів і постійне її покращення, новітнє навчально-методичне забезпечення освітнього процесу (сучасні підручники, посібники провідних українських, європейських і світових авторів), наявність системи контролю й оцінювання викладання (анкетування студентів стосовно якості роботи викладачів) та рівня знань здобувачів освіти (складання тестових контролів поточних, підсумкових та єдиного державного кваліфікаційного іспиту), використання новітніх освітніх технологій у процесі навчання, залучення здобувачів освіти та викладачів до науково-дослідної роботи, відповідність навчальних програм дисциплін сучасним вимогам, відповідне матеріально-технічне забезпечення навчального процесу новітньою науковою літературою, що відповідає сучасним вимогам, використання матеріалів соціологічних та інших видів

опитування, скерованість викладання на формування соціальних і лідерських якостей майбутнього спеціаліста, стимулювання самостійної роботи студентів, обмін досвідом з іноземними фахівцями, розвиток і активне впровадження студентської мобільності в рамках грантової підтримки Еразмус+ (Дорохова & Костиленко, 2023; Афузова, 2021).

Слід відзначити, що медична освіта стала одним з перших об'єктів стандартизації, що визначала якість підготовки майбутніх лікарів у медичних закладах вищої освіти, оскільки якість пов'язана з небезпекою для всього населення, що може виникнути при неповній фаховій відповідності підготовленого медичного персоналу.

У нашій державі поступово запровадили методи контролю та забезпечення якості медичної освіти, що відображено при складанні єдиного державного кваліфікаційного іспиту, зокрема КРОК-1 і КРОК-2. Ці іспити впроваджені в освітній процес медичних закладів вищої освіти як елемент стандартизованого контролю та підвищення якості навчання.

Провідне значення у покращенні якості вищої освіти належить зовнішній і внутрішній самооцінці, що здійснюється відповідними експертами. Вважаємо, що якість вищої медичної освіти можна розглядати як сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти поряд з особистими, духовними та матеріальними потребами, потреби суспільства (*Закон України «Про вищу освіту»*).

Отже, розвиток системи вищої медичної освіти як підготовки майбутнього лікаря потрібно розглядати в контексті розвитку системи охорони здоров'я, в якій опиняється випускник, та системи загальної освіти, зокрема ознак системи тієї або іншої країни, а також специфіки самої системи.

При дослідженні цього поняття А. Гофман і В. Луговий розкрили напрями розвитку освітньої галузі у Західній Європі. Вчені зазначають, що глобальні тенденції створюють основні напрями розвитку національних освітніх політик. Вони сформулювали загальноосвітіві тенденції розвитку освіти XXI століття, які включали зближення націй, народів, держав через створення спільного економічного, інформаційного, а, зважаючи на вимоги Болонського процесу, й освітнього середовища Європи (Гофрон, 2005), перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій і формування суспільства знань. Вказані тенденції є пріоритетними напрямами

розвитку людини і суспільства. Основні світові та європейські тенденції віддзеркалюються у розвитку освітньої політики на загальнонаціональному та регіональному рівнях кожної країни, зокрема й України (Луговий, 1995).

Однією з найважливіших складових професійної підготовки майбутніх лікарів є фармакологічна підготовка. Оскільки майже всі лікарі у своїй професійній діяльності використовують знання, отримані при вивченні фармакології, а ринок лікарських препаратів постійно розширювався, тому лікар у своїй професійній діяльності повинен добре орієнтуватися у великій кількості торговельних назв ліків. Фармакологія, як одна з фундаментальних дисциплін, є складовою успішного навчання майбутнього лікаря.

Відповідно до стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр., тенденціями розвитку вищої освіти, що визначають майбутнє вищої освіти до 2030 року, є: старіння населення, що призводить до пошуку нових можливостей для освіти і зайнятості; підвищення рівня автоматизації виробництва; невідповідність компетентностей, яких повинні набути здобувачі вищої освіти, як розрив між вимогами роботодавців та пропозиціями закладів вищої освіти та наукових установ, а також стрімка урбанізація, переміщення населення в міста у пошуку роботи і кар'єрних можливостей.

Нами виокремлено особливості розвитку вищої освіти: зміни в економіці країн, що розвиваються, включаючи швидкозростаючі ринки, що призвело до збільшення попиту на більш широкий доступ до освіти, в тому числі до навчання за кордоном; дисбаланс економічної потужності, що виникає як контраст між попитом на вищу освіту серед молоді в країнах, що розвиваються і великим обсягом освітньої пропозиції в розвинених країнах, що створює транскордонні освітні можливості; обмежене фінансування вищої освіти із консолідованого бюджету.

Наведені особливості значно впливатимуть на вищу освіту й, зокрема, медичну, в глобальному масштабі. За прогнозами провідних фахівців кількість здобувачів вищої освіти до 2030 року зросте на 56 % порівняно з 2015 роком. При цьому якісно зміниться попит, що призведе до розвитку освіти впродовж життя, впровадження онлайн/змішаного навчання, подрібнення освітніх програм, орієнтації на результати, необхідні для кар'єри, спеціалізації/об'єднання освітніх інституцій. Прогнозується збільшення іноземних студентів на 52 % порівняно з 2015 роком, збільшення програм англійською мовою

тощо. Саме тому заклади вищої освіти будуть змушені пропонувати більш актуальні, доступні та гнучкі освітні програми.

Важливими тенденціями розвитку саме медичної освіти можна вказати: значне зменшення опіки урядових організацій, демократичне управління медичною освітою, децентралізація та перерозподіл повноважень адміністративних структур організації охорони здоров'я з інспектуючих на координуючі, відкрита конкуренція між державними та приватними вишами, підвищення системи моніторингу (Осійчук, Волосовець, П'ятницький, Баранніков, Соколова, Мельник, Фаріон, Поліщук, 2014) і ефективного забезпечення якості вищої освіти, автономія університетів та університетських структур як елемент самостійного (наукового, суспільного) розвитку, зростання мобільності студентів, викладачів, науковців як елемент глобалізації всіх рівнів знань та як засіб досягнення особистих цілей, вивчення іноземної мови, знаходження кращих умов навчання та праці (*The European Higher Education Area in 2020 Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 60 p.*).

Відповідно до цього, сучасні особливості розвитку вищої медичної освіти характеризуються прогресивним характером, визначають майбутній напрям розвитку освіти й подальші перспективи та засвідчують органічну єдність між розвитком освітньої політики Європейських країн, України та потребами людства на різних рівнях освіти. Безперечно, тенденції розвитку медичної освіти формують принципи реформування освітньої політики у напрямку, який затверджує держава та надають поштовх для подальшої розбудови освітньої галузі.

Зазначені особливості визначають напрями динамічних організаційних і процесуальних змін у національній системі вищої освіти: інституалізація систем забезпечення якості освіти у вигляді упорядкування нормативної бази, структуризація і організація із визначеними компетентностями і рівнями відповідальності суб'єктів, узгодження з документами Європейського Союзу, національним законодавством, співпраця на рівні виконання спільних проектів, збалансоване поєднання вітчизняного досвіду і кращих практик європейських і світових стандартів.

У тандемі з розвитком вищої освіти відбувається розвиток вищої медичної освіти як однієї з найважливіших ланок, яка спрямована на

збереження та примноження здоров'я населення шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців.

Висновки. Націоналізація та модернізація вищої медичної освіти в Україні віддзеркалювалася у змісті нормативної бази освітньої діяльності, в якій можна виокремити три групи документів: по-перше, це міжнародні документи (угоди, комюніке, декларації), що пов'язані з інтеграцією України до світового й у першу чергу європейського освітнього простору; по-друге, це законодавча й інша нормативна документація, яка регламентує вищу освіту в Україні загалом; по-третє, нормативні документи, що діють безпосередньо в галузі вищої медичної освіти, тобто те, що визначає напрям і зміст розвитку медичних закладів вищої освіти України.

Перспективи подальших наукових розвідок. Предметом подальших наукових розвідок може бути вивчення якості педагогічної освіти у контексті інтеграції до європейського простору вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Архипова, С. П. (2008). Якість освіти у контексті вимог сучасності. *Вісник Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького*, 135, 11–14. (Arkhyrova, S. P. (2008). Quality of education in the context of modern requirements. *Bulletin of B. Khmelnytskyi National University of Cherkasy*, 135, 11–14).
- Афузова, Г. В. (2021). Вища освіта в контексті європейських цінностей різноманітності та інклюзії. *Вища освіта України*, 3 (82), 67–74. (Afuzova, H. V. (2021). Higher education in the context of European values of diversity and inclusion. *Higher education of Ukraine*, 3 (82), 67–74).
- Гофрон, А. (2005). *Філософські засади сучасних європейських освітніх концепцій* (автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.10). Київ. (Hofron, A. (2005). *Philosophical foundations of modern European educational concepts* (autoref. thesis ... Dr. Philos. Sciences: 09.00.10). Kyiv).
- Дорохова, Н. Г. (2021). Цифрові технології як ефективний інструмент моніторингу якості вищої медичної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*, 28, 64–69. (Dorokhova, N. H. (2021). Digital technologies as an effective tool for monitoring the quality of higher medical education. *Origins of pedagogical skills*, 28, 64–69).
- Дорохова, Н. Г., Костиленко, Т. О. (2023). Академічна мобільність науково-педагогічних працівників як засіб забезпечення якості освітніх програм. *Витоки педагогічної майстерності*, 32, 83–88. (Dorokhova, N. H., Kostylenko, T. O. (2023). Academic mobility of scientific and pedagogical workers as a means of ensuring the quality of educational programs. *Origins of pedagogical skills*, 32, 83–88).
- Закон України «Про вищу освіту». (Law of Ukraine «On higher education») (2014). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Кремень, В. Г. (2000). Через пріоритетний розвиток освіти, виховання до динамічного національного прогресу. *Педагогічна толерантність*. 4, 4–8.

- (Kremen, V. H. (2000). Through the priority development of education, education for dynamic national progress. *Pedagogical tolerance*. 4, 4–8).
- Кучерявий, О. Г. (2019). Феномен професійно-педагогічної культури: аспект терміносистеми її теорії у цілісному вимірі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*, 1, 81–86. (Kucheriavyi, O. H. (2019). The phenomenon of professional and pedagogical culture: the aspect of the terminological system of its theory in a holistic dimension. *Bulletin of T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»*. Series: *Pedagogical sciences*, 1, 81–86).
- Луговий, В. І. (1995). *Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні (теоретико-методологічний аспект)* (дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01). Київ. (Luhovyi, V. I. (1995). *Trends in the development of pedagogical education in Ukraine (theoretical and methodological aspect)* (dissertation. ... candidate ped. Sciences: 13.00.01). Kyiv).
- Осійчук, М. С., Волосовець, О. П., П'ятницький, Ю. С., Баранніков, К. В., Соколова, Л. В., Мельник, І. В., Фаріон, Т. І., Поліщук, М. О. (2014). Моніторинг як важлива складова покращення якості освіти. *Медична освіта*, 2, 19–24. (Osiichuk, M. S., Volosovets, O. P., Piatnytskyi, Yu. S., Barannikov, K. V., Sokolova, L. V., Melnyk, I. V., Farion, T. I., Polishchuk, M. O. (2014). Monitoring as an important component of improving the quality of education. *Medical education*, 2, 19–24).
- Рябченко, В. І. (2015). *Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті: соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу: монографія*. Київ : Фітосоціоцентр. (Riabchenko, V. I. (2015). *Higher school of Ukraine in the general civilizational context: socio-philosophical analysis from the viewpoint of the worldview-competency approach: monograph*. Kyiv: Fitosotsiotsentr).
- Сбруєва, А. А. (2019). *Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору: монографія*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка. (Sbruiyeva, A. A. (2019). *Formation of the European dimension of ensuring the quality of higher education in the context of the European integration of the educational space: monograph*. Sumy ; Publishing house A. S. Makarenko SSPU).
- World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and Action and Framework for Priority Action for Change and Development in Higher Education*, adopted by the World Conference on Higher Education: Higher Education in the Twenty-first Century, Vision and Action, 9 October 1998.
- The European Higher Education Area in 2020 Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. 60 p.

SUMMARY

Mokliak Volodymyr, Fazan Vasyl. Modernization of the Quality of Higher Medical Education on the Way to European Integration of Ukraine.

The article, based on the analysis of the source base, characterizes the context of reforming national higher education, in particular medical, and the implementation and formation of relevant quality requirements in accordance with the strategy of the European Higher Education Area. The essence of the concept of «quality» as a multifaceted category is substantiated. According to N. Dorokhova and T. Kostylenko, the leading factors that ensure the quality of education are high professional training of teachers and its constant improvement, the latest educational and methodological

support for the educational process (modern textbooks, manuals of leading Ukrainian, European and world authors), availability of a system of teaching control and evaluation (survey of students regarding the quality of work of teachers) and the level of knowledge of those seeking education (compilation of test controls of the current, final and unified state qualification exam), the use of the latest educational technologies in the learning process, the involvement of students and teachers in scientific research, the compliance of the training programs of the disciplines with modern requirements, the appropriate material and technical support of the educational process with the latest scientific literature that meets the modern requirements, the use of materials from sociological and other types of surveys, orientation of teaching to the formation of social and leadership qualities of the future specialist, stimulation of independent work of students, exchange of experience with foreign specialists, development and active implementation of student mobility within the framework of Erasmus+ grant support. The problems, peculiarities and directions of development of higher medical education in the context of the European and world paradigm of higher education are considered. The importance of factors affecting the reform and quality of higher education in the preparation of the future doctor and bringing it into line with the requirements of the world and European area of higher education is highlighted. It is shown that the development of the higher education system, and in particular the medical one, as the training of a modern specialist, must be considered in the context of the development of the system of the society in which the graduate finds himself, and the system of higher education, the peculiarities of the system of one or another country, as well as the specifics of the system itself.

Key words: *higher education, higher medical education, quality of education, future doctors, European Education Area.*